

ידע מצמיח תנוך

מדרש משלי (בובר) פרשה כב ד"ה [ו] חנוך לנער

חנוך לנער על פי דרכו. ר' אליעזר ור' יהושע, ר' אליעזר אומר- אם חנכת בנך עד שהוא נער בדברי תורה הוא מתגדל בהם והולך, שנאמר גם כי יזקין לא יסור ממנה. ור' יהושע אומר- כהדא תורתא דלא יליפא רדיא ומתקשיא עלה בסופא, וכהדא עוברתא דכרמא דאית לה אתר כי אתא עד דהיא רטיבא, וכדקשיא ליה אי את יכיל לה. (תרגום: כאותו השור שאינו לומד לחרוש ומתקשה בכך בסופו של דבר. וכאותו צמח צעיר שבכרם שכשהוא צעיר ורטוב ניתן לתקנו וכשהוא מתקשה אין אתה יכול (לו)

הרב שמשון רפאל הירש, בראשית ח, כא:

מה משמעות "נעורים"? ההוראה המקורית של, נער": לנענע ולהשליך מעליו. כך אצל שמשון: "אנער" (שופטים ט"ז, כ), "נוער כפיו מתמוך בשוחד" (ישעיה ל"ג, טו) וכדו'. מכאן "נעורת": פסולת של פשתן. וזו גם משמעות "נעורים": צעירים רוצים להתפתח מתוך עצמם. רשמים טובים או רעים אינם נקלטים בם דרך קבע. טבע הנער עודנו בתכונתו המקורית, טרם התעטף בטלית של חנופה, עודנו "מנער" מעליו רשמים טובים ורעים. צעירים אינם לא צדיקים ולא רשעים. אוי לו למי שסבור שהילד הממוצע הוא רשע ומרושע! מי שמכיר ילדים, יודה: לא, אין זה נכון, הנער איננו מושחת, יצר לב האדם איננו רע מנעוריו. לא מנעוריו ישאף האדם אל הרע. בזמנים רגילים – מספר המבוגרים השואפים אל הרע הוא רב ממספר הצעירים. אמת, צעירים עלולים לעשות את הרע – שכן טרם הורגלו להיכנע לעול מצוות. שליטה עצמית ומשמעת דומות עליהם כעול, ובשאיפתם לעצמאות "ינערו" עול זה מעליהם. אכן קשה להתגבר על עצמאות זו של הרצון. חוסר הבגרות השכלית מתווה עליה את תו העקשנות, אך עצמאות זו היא היא השורש של האישיות המוסרית שלעתיד.

...וכך נטע הקב"ה בלב כל אדם את השאיפה לעצמאות – כדי לחשל את אופיו בדרך הטוב. עצמאות זו מתגלה תחילה כ"נעורים": הצעיר משלח רסן, "מנער" ופורק את העול. אך משהוא מגיע לכלל הכרה, שתכלית המצווה היא חירות ולא הגבלה, הרי הוא מתמלא התלהבות נעורים, ונודר להתמסר לכל אידיאל נעלה.

רבי קלונימוס קלמיש שפירא האדמו"ר מפיאסצנא מתוך ההקדמה לספר חובת התלמידים

שלמה המלך אמר במשלי (כ"ב ו') "חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה". זה הוא עיקר החינוך שלא בלבד בשעה שהנער נער, ויד אביו עודה תקיפה עליו ישמע לו ויעשה כמצותיו, רק גם כשיגדל והוא ברשותו, אף כי יזקין לא יסור ממנה. (כמו המדרש) כי החינוך לא צווי לבד הוא, שמצווה את בנו או תלמידו עשה כך וכך, גם לא הרגל בלבד הוא, שמרגילו לעשות מעשים טובים, יותר גדול ויותר פועל מן הציווי ומן ההרגל הוא החנוך, ושני אלה הציווי וההרגל רק כלי תשמישו הם, שהמחנך מוכרח להשתמש בהם, לצוותו ולהרגילו, כדי לחנכו בדרך ד'. ...

ידע מצמיח תנוך

וכשנאמרה תיבה זו על חינוך הבנים, אז הכוונה היא לגדל ולפתח את טבעו והכשרתו של הילד שנמצאה בו במדה קטנה או בכח או בהעלם לבד ולגלותה. וכיוון שהאיש הישראלי עוד בילדותו רוח ד' נשמת שדי טמונה וגנוזה בו. (וזה טבעו) צריכים לגדל ולחנך אותו להוציאה לגלותה ולהפריחה ויהי' ליהודי נאמן עובד ה', בתורתו מעצמו יחפץ, ומדרכו גם כי יזקין לא יסור, והמצווה אף המרגיל אינו בטוח שהבן או התלמיד המצווה והמתרגל יעשה כמצוותו, גם כשיגדל ויהי' ברשות עצמו. ועל אשר בו בהעלם תגלה, ורק אז גם כי יזקין לא יסור ממנה.

אבל שלמה המלך לא את תכלית החנוך בלבד הודיענו, שתכליתו להביאו אל גם כי יזקין לא יסור ממנה, רק גם את האופן והאמצעי איך לבוא אליו ביאר לנו במילים "חנוך לנער ע"פ דרכו", שזה הוא העיקר. כי המצווה והמרגיל בלבד, אינו צריך ליתן לב אל הבן והתלמיד, לדעת את טבעם ושכלם וכו'... עליו רק לצוות עשה כך או כך ודי לו, גם אינו מרגיש חוב בעצמו לטפל בכל תלמיד ותלמיד בפני עצמו, יוכל הוא לצוות להרבה תלמידים בני גיל אחד ציווי אחד, עשו כך או כך, כי לא בתלמיד או בבן, רק בו, במצווה בלבד הדבר תלוי, הוא יצווה וזהו הוא הכל. אבל המחנך שרוצה לגלות את נשמת התלמיד הטמונה והגנוזה בו, לגדלה ולהבעירה שתבער באש של מעלה למרום וקדוש, וכולו אף כחי גופו בקדושה יתגדלו ולתורת ד' ישתוקק, מוכרח הוא להרכין את עצמו אל התלמיד המתחנך על ידו, ולחדור אל תוך קטנותו ונמיכותו, עד אשר יגיע אל ניצוץ נשמתו הגנוזה אף נעלמה ולהוציאה, ולהצמיחה ולגדלה. (חשיפת דרכו הייחודית של הנער)

כיוון שכן, לא בכל הנערים שווה הוא החינוך, תלוי הוא בכל נער ונער כפי טבעו, דעתו, מדותיו וכו', ואותם על המחנך להכיר ולא די לו למחנך אם רק את עצמו ודעתו לבד יכיר, כי אם במתחנך הדבר תלוי, לא בדעתו וכחי עצמו בלבד ישמש ויפעל, יצווה ויורה, רק גם בדעת וכחי התלמיד יאחז, ישמש ויפעל, ולא מה שיצווה ויחנך לזה יצווה ויחנך לתלמיד אחר השונה ממנו בטבע, רצון, מדות וכו'...

וזה רמז לנו שלמה המלך "חנוך לנער ע"פ דרכו", על פי דרכו של כל אחד ואחד. לא את אומנות החנוך של הפדגוגיה כוונתנו בזה להורות, איך לשמש בשכל התלמיד ואמצעים, איך להרחיב את בינתו בידיעת פשט התורה, כי לא את השכל של התלמיד בלבד אנו מחפשים עתה, רק את כל התלמיד, את הנפש, רוח ונשמה של הילד הישראלי אנו מחפשים לקשרו באלקי ישראל ויהי' יהודי חרד לדבר ד' וכל מאויו אליו יתברך יהיו.

הנה עד כמה שידוע כל אב וכל מלמד שבניהם ותלמידיהם הקטנים אשר לפניהם לא ישארו בקטנותם, רק יגדלו ויהיו לאנשים גדולים בשנים, אפשר גם גדולים בתורה ועבודה מ"מ ישנם אשר בתכליתם רק מה שנגד עיניהם, וכיוון שרק נערים נגדם, לכן רק לחנך אותם לנערים טובים מטרותם, ותורה ויראה רק כערך ילדותם רצונם להכניס אל קרבם ודי להם, אבל מלמד ואב כזה חוטא הוא נגד ד' ועמו. צריך המלמד והאב לדעת שאת בני ד' וגדולי ישראל עליהם לחנך ולגלות, ואת הנערים אשר לפניהם יראו לנשמות גדולות אשר עוין באבן, ועליהם להצמיחן ולהפריחן. גן הוא בגן ד' לעבדה ולשמרה, ואף אם יראה בהם נערים אשר לפי הכרתו מרי נפש הם ומדות רעות להם, ידע שזה טבע של גרעיני הנשמות ובוסר המלאכים, מרים הם בחניטתם ומלאים עסיס בגדלותם. **(הצבת מטרה)**

אין מדה וטבע רע בהחלט בילד ישראל הורנו קדושי ישראל הבע"שט ותלמידיו אחריו זצ"ל, רק שצריכים לדעת איך לשמש בהם ולגדלם. למשל אם יש לפניו תלמיד במדת עקשנות שהיא רעה, וסובל המלמד ממנו הרבה, יתבונן והי' כאשר יתגדל ויקבל עול תורה ועבודת ד', כמה תהי' כל עבודתו בעקשנות ובמסירות נפש, לא קל ולא הפכפך יהי', איש ישראל, כמו שדורש המדרש, יהי' ('בר"ר ל"ט) אם מעמיד דברים כחומה, ע"ש. בכל דברי העבודה יהי' חזק כחומה בצורה.

... לא די ללמד את הנער רק, שחובה עליו לשמוע לקול המחנך ותו לא, כי לא יועיל בזה בלבד, כי לסוף יראה את רבו למתנגדו ועריך זר עליו כנ"ל. העיקר הוא להכניס בלבו דעה זו, שידע שהוא, הנער בעצמו הוא עיקר המחנך,

ידע מצמיח תנוך

לא קטן ונער הוא, רק נצר מטע ד' בכרם ישראל הוא, ועליו הטיל ד' חוב זה לגדל ולחנך את נצר זה, **את עצמו** לעץ גדול עץ החיים ולעשותו לעבד ד' צדיק וגדול בתורה, וכיוון שדעתו ורוחו קטנים ותורה הרבה לא למד, יצרו מרקד בקרבו, לכן אם פחד ד' לנגד עיניו וירא הוא שלא יחטא נגדו ולא ישחית את כרם ד' צבאות, מוכרח הוא לשמוע את תורת ד' ודרכו מפי רבו ואביו, בין בדברים המפורשים בתורה וש"ע, בין בדברים שאינם מפורשים. (פיתוח האחריות)

הרב אלימלך בר שאול, ריח מים:

הורים, ובייחוד הורים מסורים ביותר, מצפים ליחס של כבוד מצד ילדיהם. ואמנם זוהי מצוות התורה: "כבד את אביך ואת אמך"; "איש אמו ואביו תיראו". גדולה וקדושה וחמורה היא מצווה זו, ואשרי מי שזוכה לקיימה כמאמרה, בשלמותה, בכל דקדוקיה וכוונותיה. אבל גם על ההורים ישנה חובת כיבוד כלפי ילדיהם שנתבגרו. זהו חלק ממצוות חינוך שההורים מצווים עליו. על ההורים לזכור שילדים שנתבגרו דורשים הכרה בבגרותם, ואינם רוצים שיוסיפו לראות בהם ילדים. ואם אין מכירים בבגרותם, או אפילו מתעלמים ממנה גרידא, הרי הם נוטים להוכיח את בגרותם על ידי התמרדות בדיבור או גם במעשה. וסופה מי ישורנה ומי ישערנה. על ההורים להכיר מיד בסימני בגרות גופנית ורוחנית של ילדיהם, להסתגל אליה ולהכיר בה, ולהוכיח הכרה זו להלכה ולמעשה. אז יוכלו מחדש להיות מחנכים טובים ונשמעים לילדיהם שנתבגרו. אשרי ההורים העומדים במאמץ זה בכל יכולתם, ואשרי הילדים הזוכים להורים כאלה.

שמואל א' ג', יא-יד:

ויאמר ה' אל-שמואל הנה אנכי עשה דבר בישראל אשר כל-שמעו תצלינה שתי אֲזָנוֹ. יב ביִּיִם הוּא אָקִים אֶל-עֲלִי אֶת-כָּל-אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-בֵּיתוֹ הַחַל וְכָלָה. יג וְהַגְדַּתִּי לוֹ כִּי-שָׁפַט אֲנִי אֶת-בֵּיתוֹ עַד-עוֹלָם בְּעֹן אֲשֶׁר-יָדַע כִּי-מִקְלָלִים לָהֶם בְּנֵי וְלֹא כָהָה בָּם. יד וְלֹכַן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֲלִי אִם-יִתְפַּפֵּר עוֹן בֵּית-עֲלִי בְּזָבַח וּבְמִנְחָה עַד-עוֹלָם.

רד"ק, שם:

ולא כהה בם - לא עצרם ולא מנעם אע"פ שאמר אל בניו כי לא טובה השמועה זה היה לעת זקמתו שלא היו יראים ממנו ומתחלת עשותם הרעה היה לו למנעם ולהריב עמהם בחזקה ולא עשה כן: